ФІЛОСОФІЯ ТА ПОЛІТОЛОГІЯ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОЇ КУЛЬТУРИ

ISSN [2663-0265](#) (print) ISSN [2663-0273](#) (online)

2020. Vol. 12. Issue 1.

Journal home page: <https://fip.dp.ua/index.php/FIP>

ПОЛІТИЧНІ НАУКИ

Станіслав Сергійович Черкасов

Кандидат історичних наук, доцент,
Запорізький національний університет,
вул. Жуковського, 66, Запоріжжя, 69063,
Україна

Stanislav Cherkasov

PhD in Historical Science, Associate Professor,
Zaporizhzhia National University,
Zhukovskogo St., Zaporizhzhia, 69063,
Ukraine

E-mail: stancherkasov@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0759-6594>

УДК 327(540)+327.2(438)

**ПОЛЬСЬКІ АНАЛІТИЧНІ ЦЕНТРИ З ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМ ЗОВНІШНЬОЇ
ПОЛІТИКИ ТА ДИПЛОМАТІЇ: ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ОСНОВНІ НАПРЯМКИ
ДІЯЛЬНОСТІ**

Received 23 March 2020; revised 22 April 2020; accepted 18 May 2020

DOI: [10.15421/352018](#)

Анотація

Проаналізовано діяльність провідних польських аналітичних центрів, продемонстровано взаємозв'язок польських «фабрик думок» із органами державної влади та управління. Охарактеризовано участь експертних організацій у довгостроковому стратегічному плануванні польської безпекової політики. Визначено зміщення аналітичних практик на користь прогностичного моделювання, що зумовлює інституціоналізацію експертного середовища, залучення експертів до консалтингової діяльності у сфері зовнішньої політики та міжнародних відносин.

Ключові слова: аналітичний центр, Польща, зовнішня політика, дипломатія.

**Polish «Think Tanks» Specialized in Foreign Policy and Diplomacy Issues:
Peculiarities of Organization and Main Fields of Activities**

Abstract

The analysis of the Polish think tanks specialized in diplomatic and foreign policy issues is particularly informative for the research of the current Polish expert networks. The phenomenon of think tanks is a particularly important marker of the democracy development level for the transitional political systems of Central and Eastern European countries. While the evolution of the US and Western European countries expert networks lasted for decades, the Eastern European research centers often embody the peculiarities of short-term political development, often representing a specific model of the research network based on specific regional experience. In their main activities, Polish think tanks rely on a wide experience of cooperation with governmental institutions and public authorities. Think tank experts satisfy the demand of politicians for the quality analytics and exert a direct influence on government policy making, both by performing expert and advisory functions as well as reflecting and directly shaping the public opinion. Polish think tanks specialized in foreign policy and diplomacy have experienced extensive changes in their development which can be divided into three key stages, reflecting the key issues in the history of the Polish foreign policy. The first stage, which lasted from 1990 to 2004, was characterized by the European integration research and project issues. During this time think tanks activity was primarily focused on analytical support for the integration of Poland into Euro-Atlantic structures. The second stage, which includes 2004-2014, is characterized by the attempts to develop a strategy for improving the effectiveness of Poland's activities within the Euro-Atlantic institutions. The third phase, which began in 2014 and continues till today, is characterized by project focusing on security topics and developing key security strategies. The collaboration of the Polish think tank experts with the government officials in the security field is particularly close. Polish think tanks are increasingly important actors in public policy. Research centers provide assistance to the Polish governmental institutions in long-term strategic planning and project management, strongly influencing political decision-making.

Key words: think tank, Poland, foreign policy, diplomacy.

Польские аналитические центры по исследованию проблем внешней политики и дипломатии: особенности организации и основные направления деятельности

Аннотация

Проанализирована деятельность ведущих польских аналитических центров, продемонстрирована взаимосвязь польских «фабрик мысли» с органами государственной власти и управления. Охарактеризовано участие экспертных организаций в долгосрочном стратегическом планировании польской национальной безопасности. Определено смещение аналитических практик в пользу прогностического моделирования, что приводит к институционализации экспертной среды, привлечению экспертов к консалтинговой деятельности в сфере внешней политики и международных отношений.

Ключевые слова: аналитический центр, Польша, внешняя политика, международные отношения.

Постановка проблеми.

За умов сучасної глобалізації відбувається поступова трансформація класичної моделі ліберальної демократії, традиційних механізмів прийняття та реалізації політичних рішень. Окреме місце, серед чинників, що зумовлюють зазначені тенденції безперечно належить інституціоналізації експертного середовища, залучення експертів до консалтингової діяльності у сфері політики та міжнародних відносин. Основною формою політичної інституціоналізації експертного середовища стало формування та розвиток аналітичних центрів (think tanks), як у формі неурядових громадських організацій, так і державних дослідницьких інститутів, що здійснюють фахову консалтингову та дослідницьку діяльність у політичній сфері [4, с.117].

Феномен аналітичних центрів для транзитивних політико-правових систем країн Центрально-Східної Європи є особливо важливим маркером рівня розвитку демократії і громадянського суспільства. Якщо еволюція експертного середовища США та західноєвропейських країн нараховує довгу історію, то східноєвропейські «фабрики думок» втілюють особливості короткострокового політичного розвитку, часто репрезентуючи особливу модель аналітичного осередку, побудовану на специфічному регіональному досвіді.

За даними щорічного світового рейтингу аналітичних центрів «Global Go To Think Tank Index», який складають експерти Інституту Лаудера Університету Пенсильванії (США), аналітичні центри Польщі займають одне із провідних місць у східноєвропейському регіоні та демонструють високу динаміку

розвитку [14]. Якщо до першого рейтингу 2008 р. увійшли лише 4 польські аналітичні інституції, то у рейтингу 2019 р. їх нараховується вже 12, з-поміж яких польський «Центр соціально-економічних аналітичних досліджень» (пол. Centrum Analiz Społeczno-Ekonomicznych) займає першість серед аналітичних центрів Центрально-Східної Європи [6].

Аналіз останніх досліджень.

Проблематика діяльності польських аналітичних центрів привертала увагу передусім польських дослідників. Прагнення включити польські «фабрики думок» у загальноєвропейський контекст вирізняє роботи М.Сус [20]. Процес формування окремих польських аналітичних центрів відтворено у дослідженні Т.Павлушко [3]. У центрі наукових зацікавлень польських авторів традиційно перебувають кількісні рейтингові показники, тоді як особливості функціонування експертних інституцій, спеціалізованих на окремих напрямках досліджень, фактично не отримали належного висвітлення. Українські дослідники П.Міненко [1] та С.Полегенько [2] фокусують свою увагу переважно на загальнотеоретичних аспектах феномену аналітичних центрів у світовій політиці, залишаючи поза увагою своєрідність розвитку польського експертного середовища. Констатована відсутність спеціалізованого дослідження додатково посилює актуальність обраної для аналізу теми.

Метою даної статті є аналіз особливостей діяльності та ключових тенденцій розвитку провідних польських аналітичних центрів, які спеціалізуються на дослідженні проблем зов-

нішньої політики та дипломатії.

Виклад основного матеріалу.

Особливу інформативність для характеристики польського експертного середовища становить аналіз тих мозкових центрів, які спеціалізуються на дипломатичній та зовнішньополітичній проблематиці. Вартий уваги той факт, що за результатами низки останніх досліджень, у польській суспільній думці та політичній свідомості зовнішньополітичним питанням традиційно відводиться першочергове місце, оскільки внутрішньополітичні аспекти, такі як реформування ринку та розвиток демократії, розглядаються як наслідок євроінтеграційних процесів та успіхів держави у реалізації зовнішньополітичних цілей, що досягаються наявністю ефективних механізмів дипломатичного менеджменту [3, с.62]. На сьогодні найвпливовіші польські аналітичні центри працюють у сфері перспективного прогнозування розвитку зовнішньополітичних стратегій, різних аспектів міжнародних відносин, дипломатії, національної безпеки та геополітики [15, с.206].

Одним із провідних польських аналітичних центрів, що опікується проблемами зовнішньої політики та дипломатії є Центр міжнародних відносин (пол. Centrum Stosunków Międzynarodowych). Організація була заснована у 1996 р. польським дипломатом та публіцистом, експертом з міжнародних відносин, багаторічним послом Польщі у ФРН та США, Я.Рейтером [7]. Відповідно до Статуту, головним завданням Центру є політичний консалтинг польських урядовців, системний моніторинг зовнішньої політики польського уряду та ролі Польщі у міжнародних відносинах. У фінансовому плані Центр є незалежною від держави неприбутковою організацією, основні ресурси якої походять винятково від проектної діяльності. Організація здійснює як аналітичну та консалтингову діяльність, так і адвокацію у сфері державної зовнішньої політики [17, с.82].

Аналіз аналітичної продукції Центру засвідчує домінування євроінтеграційної тематики досліджень у 1996-2014 рр. Починаючи з 2015 р. Центр зосереджує свою увагу на дослідженнях з безпекової тематики [20]. При-

кметними є чисельні приклади міжнародного регіонального співробітництва. Так, у 2014 р. Центром спільно з Чеським інститутом міжнародних відносин у Празі було реалізовано проект «Польська та чеська політика безпеки: спільне та відмінне» [3, с.72]. За підсумками проекту аналітичним центром були розроблені рекомендації з дотримання інформаційної безпеки польськими та чеськими дипломатичними представництвами. У 2015 р. у межах проекту «Де ми зараз?» (англ. «Where are we now?») Центром було проведено соціологічне дослідження рівня національної ідентичності громадян Польщі та Великої Британії, висновки якого були опубліковані у офіційному звіті, адресованому Міністерству закордонних справ Польщі [21]. Центр не залишається осторонь проблем міжнародних економічних відносин, зокрема є одним із постійних організаторів польсько-німецького енергетичного форуму. Окрім того, аналітичний центр здійснює видавничу співпрацю з польськими урядовими інституціями. Зокрема, у 2015 р. спільно з Міністерством економіки Польщі було засноване міжнародне аналітичне видання «Vadamecum». Центр координує декілька дослідницьких програм у сфері міжнародної економіки, зокрема програму з аналізу польської енергетичної політики, енергетично-кліматичної політики ЄС, енергетичної безпеки країн світу. Програми з міжнародної політики охоплюють проблеми європейської інтеграції, взаємовідносини Польщі з іншими країнами-членами ЄС з особливим акцентом на польсько-німецькому партнерстві, європейську політику сусідства, використання польського досвіду демократичної модернізації іншими країнами світу, польську міграційну політику. До пріоритетних напрямів роботи центру належить співпраця з Міністерством закордонних справ, Міністерством оборони, Міністерством екології, Міністерством економіки, комітетами з питань закордонної політики Сейму та Сенату Республіки Польща [9].

У 2016-2017 рр. аналітичним центром було реалізовано проект «Іноземні впливи у Центрально-Східній Європі: проект аналітичних центрів країн Вишеградської групи», який мав на меті моніторинг стану інформа-

ційної безпеки східноєвропейських країн та розробку стратегії спільної протидії гібридним загрозам у регіоні [20]. Головним завданням організованого аналітичним центром польсько-чеського форуму 2017 р. було анонсоване об'єднання зусиль польсько-німецьких дослідницьких інституцій з нейтралізації наслідків російської інформаційної агресії. Експерти Центру міжнародних відносин активно коментують поточні політичні події у інтерв'ю для польських та закордонних медіа, презентуючи результати досліджень Центру. Організація також здійснює публікацію аналітичних матеріалів польських дипломатів, надзвичайних та повноважних послів Польщі, які виконують дипломатичну місію за кордоном.

Окремим напрямком роботи Центру є організація стажувань для польських студентів. Під час проходження стажування молодь бере участь у проектній діяльності Центру, організації поточних заходів, підготовці до публікації аналітичних матеріалів. З метою залучення молоді до участі у програмах стажування Центр співпрацює з низкою польських вишів, зокрема Ягеллонським університетом у Кракові, Варшавським університетом та Варшавською академією фінансів та бізнесу «Vistula» [5].

Іншою дослідницькою організацією, яка здійснює аналіз польської зовнішньої політики є наукова інституція «Центр соціально-економічних аналітичних досліджень» (пол. Centrum Analiz Społeczno-Ekonomicznych). Дослідницька неурядова інституція була заснована у 1991 р. з метою дослідження особливостей перебігу соціально-економічних процесів у посттоталітарних країнах Центрально-Східної Європи із виразним акцентом на дослідженні міжнародної економіки та процесів міжнародної економічної інтеграції. Своєю місією інституція визначила розробку стратегій поліпшення соціально-економічної ситуації транзитивних суспільств, сприяння розвитку міжнародної економічної співпраці Польщі з країнами світу. У проектній діяльності 1991-2014 рр. помітне домінування євроінтеграційної тематики. Провідне місце у проблематиці досліджень зайняли демографічна, енергетична, кліматична політика східноєв-

ропейських країн [6]. Декілька років поспіль інституція посідала перше місце у рейтингу «Global Go – To Think Tank» з-поміж аналітичних центрів, що спеціалізуються на соціальній політиці (Top Social Policy Think Tanks). Аналітичний центр здійснює дослідницьку діяльність у сфері дипломатії та міжнародних відносин, займається широким спектром питань зовнішньої політики та забезпечує доступ громадськості до своїх аналітичних матеріалів. Інституція має переважно міжнародні джерела фінансування та, водночас, здійснює роботу за державним замовленням. Дослідницький центр виконує замовлення Президента, прем'єр-міністра та урядових інституцій, маршалків Сейму і Сенату [3, с.73].

Переконливим підтвердженням високого рівня інтеграції польських дослідницьких центрів до політико-правової системи держави є стрімкий розвиток партійних аналітичних інституцій, які одержують фінансування та виконують дослідження на замовлення польських політичних партій «Громадянський інститут» (політична сила «Громадянська платформа»); «Інститут Собеського («Право і справедливість»); «Фундація «Дипломатія і політика»» («Право і справедливість»), «Центр Дашинського» («Союз демократичних лівих сил») тощо [20, с.16].

Вагоме місце серед аналітичних розробок польських дослідницьких центрів посідає тематика безпеки у всіх її типологічних різновидах: від традиційного мілітарного до інноваційного екологічного, кліматичного, енергетичного та інформаційного вимірів. З 2012 р. низку аналітичних інституцій було включено до складу консультативної ради Бюро національної безпеки Польщі, серед яких Центр міжнародних відносин, Інститут Собеського, Польський інститут міжнародних справ. Експерти прийняли участь у створенні комплексного документу «Біла книга національної безпеки Польщі» (2013). У документі було зафіксовано статус аналітичних центрів як дорадчих інституцій, які «пропонують напрямки розвитку польської безпекової політики» [9].

Важливим аналітичним осередком у польському експертному середовищі є також

Центр «Amicus Europae» (лат. «Європейський друг»), який було створено у 2004 р. з ініціативи Президента О. Квасневського [5]. На момент заснування у доповнення до підтримки процесів європейської інтеграції інституція також визначає пріоритетним напрямом своєї діяльності міжнародну місію налагодження дипломатичних «діалогів примирення», спрямованих на вирішення політичних регіональних конфліктів у Східній Європі, розвиток співпраці з США у сфері міжнародної політичної та економічної безпеки. Незалежна від держави неприбуткова організація здійснює як дослідження, так і адвокацію у сфері дипломатії та зовнішньої політики, забезпечує високу якість аналітичної продукції, співпрацює з урядовими інституціями.

У широкому спектрі форм діяльності аналітичного центру ключове місце займає організація та проведення конференцій, тематичних семінарів та панельних дискусій експертів, присвячених різним аспектам міжнародної безпеки та польської зовнішньої політики. Серед найважливіших реалізованих ініціатив інституції слід зазначити створення загальноєвропейської неурядової організації «Європейська рада толерантності і примирення», заснування програми «Ялтинська європейська стратегія», спрямованої на підтримку євроінтеграційних прагнень України; організація та проведення масштабних щорічних міжнародних форумів «Літня академія європейської інтеграції» та «Академія молодих лідерів» [20].

Прикметно, що окремі ініціативи інституції спрямовані на розробку рекомендацій з реформування не тільки польської, але і загальноєвропейської міжнародної політики: наприклад, програма «Близьке сусідство», яку реалізовує організація з моменту свого заснування, має на меті «вдосконалення доктрини європейської політики сусідства», яка, на думку польських експертів, потребує суттєвого реформування [3]. У 2018 р. група експертів центру об'єдналась з метою дослідження та розробки стратегії загальноєвропейської безпеки та перспективи створення європейської армії як механізму захисту, альтернативно-му Північноатлантичній системі. Результати аналітичних розробок були опубліковані ши-

роким накладом у формі англomовної збірки матеріалів «Стратегічна автономія та оборона Європи – на шляху до створення європейської армії» (Берлін, 2018). У тому ж 2018 р. аналітичним центром було опубліковано розлогий форсайт-аналіз «Майбутнє Вишеградської групи», який враховував три можливих сценарії подальшого розвитку міжнародного партнерства у межах цього регіонального об'єднання [5].

Одним із сучасних провідних польських аналітичних центрів є заснована у 1994 р. «Євроатлантична асоціація» (Stowarzyszenie Euroatlantyckie) [11]. На момент свого заснування інституція визначила своїм головним завданням сприяння вступу Польщі до євроатлантичних структур. По досягненню крайною зазначених зовнішньополітичних цілей, аналітичний центр продовжив моніторинг безпекової політики Польщі. Центр займається широким спектром питань зовнішньої політики та дипломатії, спираючись винятково на міжнародні джерела фінансування та забезпечуючи високу якість аналітичної продукції. Дослідницька організація зосереджує свої зусилля на розробці стратегій просування безпекових інтересів Польщі на міжнародній арені, у тому числі серед країн-членів НАТО. При центрі діє декілька освітніх форумів: Євроатлантична академія, Варшавський трансатлантичний форум та загальнопольський студентський конкурс із дипломатії та міжнародних відносин. Усі освітні ініціативи центру скеровані на популяризацію гуманітарних програм Північноатлантичного альянсу, ключових доктринальних засад польської безпекової політики та залучення молодих лідерів до співпраці з євроатлантичними безпековими інституціями. Співпраця аналітичних центрів призвела до розробки ухваленого урядом та Сеймом Польщі у 2015 р. «Доктрини інформаційної безпеки Республіки Польща» [9].

Окремі дослідницькі осередки, які діють на території Польщі, мають обмежене сприйняття у експертній мережі. Прикладом може слугувати заснований у 2007 р. Європейський центр геополітичних досліджень (Europejskie Centrum Analiz Geopolitycznych), що спеціалізується на аналізі рівня суспільної підтримки

базових геополітичних концептів, поширених у польському медіапросторі, зокрема європоцентризму, полоноцентризму, концепції «Унії Міжмор'я» та панславізму. Діяльність центру значною мірою фінансується за рахунок російських джерел, що неодноразово призводило до відкритих звинувачень у польських ЗМІ та навіть окремого судового процесу [12].

Заснований у 1998 р. Європейський інститут демократії (Europejski Instytut na rzecz Demokracji) спеціалізується на дослідженнях особливостей впровадження європейських цінностей до політико-правових систем пост-тоталітарних країн. Завданням аналітичного центру є також популяризація польського досвіду інтеграції до євроатлантичних структур, розробка рекомендацій щодо ефективного використання польської стратегії демократизації [11].

Заснована у 2005 р. Фундація Казимира Пуласького (Fundacja im. Kazimierza Pułaskiego) спеціалізується на проведенні та публікації досліджень з проблем зовнішньої політики та дипломатії східноєвропейських країн. Особлива увага експертами центру приділяється ключовим аспектам польської безпекової політики. Фундація реалізує дослідницькі проекти за чотирма напрямками: міжнародна безпека, польська кібербезпека, політика східноєвропейських країн та трансатлантична політика. Фахові аналітичні оцінки експертів Фундації публікуються у двох офіційних виданнях Центру: «Міжнародний коментар» та «Пуляський вісник». Центр також здійснює публікацію наукової літератури як у Польщі, так і за її межами. Важливою частиною діяльності Фундації є співпраця з польськими урядовцями та офіційними особами. Зокрема, Центром щорічно проводиться Варшавський безпековий форум, який є місцем зустрічей європейських політиків, військових та експертів, які займаються тематикою міжнародної безпеки. Фундацією також заснована винагорода «Лицар свободи», яка призначається видатним польським політикам, дипломатам та науковцям за значний особистий внесок у розвиток демократії у світі [13].

Заснований у 2004 р. Інститут Собеського (Instytut Sobieskiego) позиціонує себе у якості

«польського правничого аналітичного центру». Центр займається широким спектром питань зовнішньої політики. Недержавна некомерційна організація спирається переважно на міжнародні джерела фінансування. До 2010 р. Центр щорічно здійснював публікацію спеціалізованого альманаху «Міжнародний політичний огляд». Якщо у 2004-2014 рр. Центр опікувався переважно євроінтеграційною тематикою, то на поточний момент серед наукового доробку Центру переважають дослідження з проблем енергетичної та кліматичної політики держав Європи. Значна частка капіталу партії «Право і справедливість» у структурі фінансування Центру дає підстави відносити його до партійних експертних осередків [16].

Приклад ще більш тісної співпраці аналітичних осередків з урядовими установами демонструє Польський інститут міжнародних справ (Polski Instytut Spraw Międzynarodowych), заснований у 1996 р. у якості аналітичного центру, що спеціалізується на проблематиці дипломатії та міжнародних відносин, безпосередньо виконуючи державне замовлення привладних структур. На момент свого заснування інституція визначила своїм головним завданням сприяння вступу Польщі до євроатлантичних структур. По досягненню країною зазначених зовнішньополітичних цілей, аналітичний центр продовжив моніторинг безпекової політики Польщі. Експерти Польського інституту міжнародних справ включені до складу колегій польського Сейму з попередньої підготовки законодавчих актів з питань польської зовнішньої політики. Фундація також проводить комплексні дослідження стратегічних аспектів європейської політики та ролі Європи у глобалізованому світі [18].

Висновки.

Таким чином, польські аналітичні центри сформували одну з найкращих у Східній Європі експертну мережу, яка отримала широке міжнародне визнання. Аналіз діяльності польських «фабрик думок» засвідчує стабільний інтерес організації до питань міжнародних відносин, зовнішньої політики та дипломатії. Необхідно відзначити, що як сам процес ста-

новлення польських аналітичних центрів, так і їх подальша діяльність нерозривно пов'язана з політичним розвитком демократичної польської держави та формуванням її зовнішньополітичного курсу. Спеціалізація польських аналітичних центрів на питаннях зовнішньої політики та дипломатії пройшла тривалу еволюцію та може бути розподілена на три ключові етапи, що рельєфно відображають актуальні для польської зовнішньополітичної стратегії проблеми. Перший етап, який тривав з 1990 до 2004 р. характеризувався євроінтеграційною тематикою аналітичної діяльності, орієнтованою на інформаційно-аналітичне забезпечення інтеграції Польщі до євроатлантичних структур; другий етап, який припадає на 2004-2014 рр. вирізняється особливістю тематичного спектру проектної та аналітичної діяльності, спрямованої у цей період переважно на розробку стратегії підвищення ефективності діяльності Польщі у межах євроатлантичної спільноти; третій етап, який

розпочався з 2014 р. та триває до сьогодні характеризується перенесенням акцентів на безпекову тематику та оперативне моделювання ключових безпекових стратегій.

У своїй діяльності польські «фабрики думок» спираються на широкий досвід співпраці з урядовими інституціями та представниками публічної влади. Саме аналітичні центри задовольняють попит політиків та громадськості на якісну аналітичну продукцію та здійснюють безпосередній вплив на державну політику як шляхом виконання експертно-дорадчих функцій, так і безпосередньо формуючи громадську думку. Особливо тісною виявилась співпраця польських експертів з урядовцями у безпековій сфері. Аналітичні центри надають польським урядовим інституціям допомогу у довгостроковому стратегічному плануванні та його проектному менеджменті, здійснюючи багатоаспектний вплив на прийняття політичних рішень.

Бібліографічні посилання / References

1. Міненкова П.В. Концептуальні засади та категоріальне визначення поняття «мозкові центри»: наукове переосмислення традиційних підходів. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. 2018. №1 (37). С.17-22. / Minenkova P.V. Kontseptualni zasady ta katehorialne vyznachennya ponyattya «mozkovi tsentry»: naukove pereosmyslennya tradytsiynykh pidkhodiv. *Visnyk NTUU «KPI». Politolohiya. Sotsiolohiya. Pravo*. 2018. №1 (37). S.17-22.
2. Полегенько С.В. Світові тенденції розвитку неурядових аналітичних центрів. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2018. № 8. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1291> (дата звернення: 20.04.2020) / Polehenko S.V. Svitovi tendentsiyi rozvytku neuryadovykh analitychnykh tsentriv. *Derzhavne upravlinnya: udoskonalennya ta rozvytok*. 2018. № 8. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1291> (data zvernennya: 20.04.2020).
3. Pawłuszko T. Wpływ ośrodków eksperckich na kształtowanie polityki bezpieczeństwa w Polsce. *Przegląd Politologiczny*. 2015. Tom 20, Numer 2. S. 59-73.
4. Abelson D. Do think tanks matter?: assessing the impact of public policy institutes. Montreal: McGill-Queen's University Press, 2018. 538 p.
5. Amicus Europae. URL: cps.com.ua/en/about-the-center/the-centres-partners/amicus-europae/ (data zvernennya: 20.04.2020).
6. Centrum Analiz Społeczno-Ekonomicznych. URL: <https://www.case-research.eu/pl> (data zvernennya: 20.04.2020).
7. Centrum Stosunków Międzynarodowych. URL: <https://csm.org.pl/> (data zvernennya: 20.04.2020).
8. Colonomos A. Selling the future: the perils of predicting global politics. New York: Oxford University Press, 2016. 225 p.
9. Doktryna Cyberbezpieczeństwa Narodowego. URL: <https://www.bbn.gov.pl/pl/prace-biura/glowne-inicjatywy/lata-2010-2015/doktryna-cyberbezpiecze/6337,Doktryna-cyberbezpieczeństwa-RP.html> (data zvernennya: 20.04.2020).
10. Drezner D. The ideas industry. New York: Oxford University Press, 2017. 344 p.
11. Europejski Instytut na rzecz Demokracji. URL: <http://eid.org.pl/> (дата звернення: 20.04.2020).
12. Europejskie Centrum Analiz Geopolitycznych. URL: <http://www.geopolityka.org/> (data zvernennya:

20.04.2020).

13. Fundacja im. Kazimierza Pułaskiego. URL: <https://pulaski.pl/en/> (data zvernennya: 20.04.2020).

14. Global Go To Think Tank Index Report 2019. URL: https://repository.upenn.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1018&context=think_tanks (data zvernennya: 20.04.2020).

15. How think tanks shape social development policies / edited by James G. McGann, Anna Viden, and Jillian Rafferty. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2014. 370 p.

16. Instytut Sobieskiego URL: <https://sobieski.org.pl/> (data zvernennya: 20.04.2020).

17. Kelstrup J.D. The politics of think tanks in Europe. London; New York: Routledge, 2016. 167 p.

18. Polski Instytut Spraw Międzynarodowych. URL: <https://www.pism.pl/> (data zvernennya: 20.04.2020).

19. Rastrick C. Think tanks in the US and EU : the role of policy institutes in Washington and Brussels. London; New York : Routledge, Taylor & Francis Group, 2017. 171 p.

20. Sus M. Think tanki w polskiej polityce zagranicznej. URL: <http://oapp.pl/wp-content/uploads/2012/04/ThinkTanki-OAPP.pdf> (data zvernennya: 20.04.2020).

21. Think tank diplomacy / edited by Melissa Conley Tyler, Rhea Matthews, Emma Brockhurst. Leiden; Boston : Brill, 2017. 96 p.

22. Think tanks and emerging power policy networks / edited by] James G. McGann. New York: Springer Science+Business Media, 2018. 418 p.

23. Think tanks and global politics: key spaces in the structure of power / edited by Alejandra Salas-Porras, Georgina Murray. New York: Palgrave Macmillan, 2017. 269 p.

24. Think tanks, foreign policy and geo-politics: pathways to influence / edited by Donald E. Abelson, Stephen Brooks and Xin Hua. London; New York: Routledge, Taylor and Francis Group, 2017. 207 p.

25. Think tanks, foreign policy and the emerging powers / edited by James G McGann. New York: Springer Science+Business Media, 2018. 205 p.